

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Lessenreeks 'in hoeverre'-vragen bij geschiedenis

Werkboekje

Naam: _____

Introductie

Deze lessenreeks gaat over 'in hoeverre'-vragen. Zulke vragen gaan altijd over een kwestie: iets waarover men het (nog) niet eens is. Ze helpen je om die kwestie van verschillende kanten te bekijken. Het opschrijven van je antwoord helpt je je gedachten op een rijtje te krijgen en de leerstof te begrijpen.

Zo'n 'in hoeverre'-vraag vergt een afgewogen oordeel, op basis van onderzoek. Bij geschiedenis: op basis van historische bronnen. Dat onderzoek maakt dat een oordeel iets anders is dan een mening. In deze lessenreeks leer je hoe je dit type vragen het beste maakt.

Veel succes!

Lieke Holdinga
Jannet van Drie
Tanja Janssen
Gert Rijlaarsdam

Opdracht 1

Het doel van deze opdracht is kennismaken met 'in hoeverre'-vragen.

Op 7 oktober 2020 adviseerde de Raad voor Cultuur aan het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap dat Nederland al het koloniaal erfgoed zou moeten teruggeven aan de herkomstlanden, als redelijk zeker kan worden aangetoond dat die landen de stukken onvrijwillig zijn kwijtgeraakt.

In hoeverre vind jij dat westerse musea koloniaal erfgoed zouden moeten teruggeven aan de landen van herkomst? Maak gebruik van onderstaande bronnen.

Bronnen:

Eduard Douwes Dekker, voormalig assistent-resident in Lebak, schrijft in een - overigens niet verzonden - memorandum aan de Gouverneur-Generaal, Duymaer van Twist, 1856:

"Ik heb veel geleden. Ik geloof dat ik bestemd ben veel te handelen. Ik geloof dat ik een roeping heb (...) ik geloof dat God mij de kracht geven zal, die te volbrengen (...) Die roeping is: de miljoenen mensen die gebukt gaan onder uitzuiging, afpersing, knevelarij, roof en moord, daarvan te verlossen (...) Wie mij daarin steunt reik ik de hand; wie mij daarin tegenwerkt is mijn vijand, zij hij Raad van Indië, gouverneur-generaal, zij hij mijn broeder (...) Ik vraag gerechtigheid voor de vertrapte mensheid! En dat zal ik blijven vragen zo lang ik adem heb, ik zal het uitroepen aan de hoeken der straten, ik zal het de koning zeggen als ik hem wijs op de juwelen zijner Kroon, en aan Holland als ik het wijs op zijn kapitalen: die juwelen zijn gestolen, die kapitalen zijn geroofd, uw welvaart is een diefstal en uw batig slot is een boom die zijn wortels heeft in een moeras van ongerechtigheid!"

De kunstenaar Wijnand Otto Nieuwenkamp was gefascineerd door de mensen en de cultuur van Java. Hij ging tijdens de militaire expeditie op eigen houtje met de troepen mee. Hij schreef in zijn boek 'Bali en Lombok' (1906-1910):

"Toen de woonplaats van de radja in bezit werd genomen bevatte deze een massa mooi snij- en beeldhouwwerk, zoals fraai bewerkte deuren, ramen, pilaren en lijstwerk, houten beelden in de huizen en bij de putten, en stenen beelden in de huistempel, ongerekend nog al het huisraad, de wapenen, de kledingstukken en muziekinstrumenten van de talrijke bewoners. Doch alles was spoedig verdwenen, door de bevolking gestolen, of door onze soldaten in stukken gehakt of in de veldkeukens verbrand. Twee prachtige deuren uit een grote poort heb ik met veel moeite kunnen redden. Het zijn zware stukken, elk uit één enorm brok djati-hout gekapt, 4,37 meter hoog en samen 1,46 meter breed, aan één kant geheel met prachtig uitgevoerd lofwerk overdekt, met daartussen voorstellingen uit het oud-Indische epos Ramajana. Nu zijn ze gelukkig opgeborgen in het Ethnographisch Museum in Leiden en behoren daar tot het allermooiste van de zeer uitgebreide collectie."

Een journalist van het NRC Handelsblad interviewt de Balinese vorst van Klungkung, Ida Dalem Semarapura (21 december 2020):

Eerst wat geschiedenis, zegt de koning. De objecten uit Klungkung kwamen in Nederland terecht na een gruwelijke gebeurtenis. Op 28 april 1908 vallen Nederlandse troepen Klungkung aan, aanleiding is een conflict over opiumhandel. Klungkung is dan nog het laatste koninkrijk op Bali dat zich staande had weten te houden tegen de Nederlandse overheersing. Bij de aanval plegen de toenmalige koning en veel van zijn volgelingen collectief zelfmoord: puputan, een 'strijd tot het einde'. Het is een hindoeïstische rituele suïcide waar eerder ook inwoners van enkele andere vorstendommen op Bali al toe waren overgegaan.

De Nederlanders verwoesten en plunderen het paleis van Klungkung. Ze verschepen de oorlogsbuit, naar Batavia, nu Jakarta, en vanuit daar gaat een kleinere vracht door naar Nederland. Daar oordeelt Ida Dalem opvallend mild over. "Ze namen die voorwerpen in bewaring", zo noemt hij het. Kom, dit is toch gewoon stelen? Hij glimlacht. "Zeker, een deel is natuurlijk verkocht en verdwenen. Maar veel dus ook niet. Die voorwerpen liggen toch niet voor niets nu in Nederland opgeslagen? Anders was alles wel uit het zicht geraakt."

De Balinese vorst ziet er weinig in als Nederland de rituele voorwerpen van zijn voorouders aan de Indonesische staat overdraagt. "We willen ze hier gebruiken. Jakarta of Nederland, dat komt voor mij op hetzelfde neer. In beide gevallen kunnen we er hier niets mee. Voor ons zijn die voorwerpen cultureel erfgoed dat we nog steeds in onze ceremonies en rituelen kunnen gebruiken. Die zullen er rijker van worden, heiliger."

Archeoloog Siswanto is directeur van het Museum Nasional in Indonesië. Dit museum is het belangrijkste museum over de Indonesische nationale geschiedenis in de hoofdstad Jakarta. Hij zegt in een interview met de NOS (11 oktober 2020):

"Er moet wel een gedachte achter de terugkeer van objecten zitten. Het gaat ons om kwaliteit en niet om kwantiteit. Natuurlijk, als het om symbolische, unieke objecten gaat, nemen wij die graag in onze collectie op. Maar als alles zou terugkomen, wordt ons museum een soort warenhuis.

De kunststukken zouden binnen Indonesië ook spanningen kunnen opleveren, want aan wie horen die stukken eigenlijk toe? Veel objecten kwamen niet uit Jakarta, maar uit andere delen van het land. Dan komen ze straks hier in het museum terecht en moeten we zeggen, kom er maar naar kijken in Jakarta. Het Museum Nasional is de enige plek waar stukken goed genoeg geconserveerd en beveiligd kunnen worden. Een voorbeeld van een kunststuk dat bij terugkeer problemen kan opleveren is de 'diamant van Banjarmasin', een grote rechthoekige diamant die nu in het Rijksmuseum in Amsterdam hangt. In de 19de eeuw nam het Nederlandse leger de diamant in beslag bij een aanval op het sultanaat van Banjarmasin in Kalimantan en sindsdien is hij staatsbezit. Wij zouden de diamant graag terughalen, naar het Museum Nasional. Maar dat ligt gevoelig. In Banjarmasin vinden nazaten van de sultan dat zij het recht hebben om de diamant terug te krijgen."

Opdracht 2

Het doel van deze opdracht is te reflecteren op de eigen aanpak.

Kijk terug op het maken van de introductieopdracht.

a. Wat vond je moeilijk aan het maken van deze opdracht?

.....

.....

.....

.....

b. Wat vond je makkelijk?

.....

.....

.....

.....

Opdracht 3

Het doel van deze opdracht is te leren hoe een 'in hoeverre'-vraag het beste aangepakt kan worden. Je maakt kennis met het stappenplan en vergelijkt het met jouw eigen aanpak.

Hoe schrijf je een goed antwoord op zo'n 'in hoeverre'-vraag als die van opdracht 1? Dat vereist een proces van LEZEN – DENKEN – SCHRIJVEN. Terwijl je daarmee bezig bent, ben je continu aan het MONITOREN. Je vraagt je af: moet ik nog verder lezen of kan ik beginnen met schrijven? En als je aan het schrijven bent: moet ik de bron nog een keer bekijken, of kan ik al gaan opschrijven? De drie processen wisselen elkaar dus steeds af, en onderbreken elkaar. Het proces leggen we hieronder uit. Bekijk elk onderdeel van dit stappenplan goed en vergelijk jouw aanpak met de voorgestelde aanpak.

LEZEN

		Doe ik nooit	Doe ik soms	Doe ik altijd
LEZEN	Stap 1: Lees en analyseer de vraag.			
	➤ Daarmee bepaal je: wat is de kwestie? Wat is de historische context? Over welke tijd gaat het? Welke historische gebeurtenis staat centraal? Onderstreep de inhoudswoorden die je belangrijk vindt.	☐	☐	☐
	➤ Vraag jezelf af: wat weet ik al van dit onderwerp?	☐	☐	☐
	Stap 2: Lees en analyseer het bronmateriaal.			
	➤ Bekijk de bronnen eerst globaal. Stel van elke bron vast:	☐	☐	☐
	1. De representativiteit; voor welke groep zijn de opvattingen representatief? Hoe groot was deze groep mensen?			
	2. De betrouwbaarheid; kun je de bron gebruiken als bewijs? Wie schreef de bron? En voor wie? Met welke doel en wanneer? En hoe kwam de maker aan zijn informatie?			
	➤ Lees daarna de bronnen volledig. Onderstreep informatie die belangrijk is voor de vraag.	☐	☐	☐

Denk nu aan jouw eigen leesproces tijdens het maken van opdracht 1.

a. Wat doe je al goed?

.....

b. Wat kan beter?

.....

DENKEN

		Doe ik nooit	Doe ik soms	Doe ik altijd
DENKEN	Stap 3: Verbind de informatie.			
	➤ Orden de informatie uit de verschillende bronnen. Welke perspectieven kom je tegen? Wat hoort bij wat? Spreken de bronnen elkaar tegen of ondersteunen ze elkaar?	☐	☐	☐
	➤ Bekijk dan of je de verschillen in perspectief kunt verklaren door tijd- en plaatsgebondenheid. In hoeverre zijn de verschillende perspectieven begrijpelijk vanuit de achtergrond van de personen in kwestie, bijvoorbeeld doordat ze andere normen en waarden hadden?	☐	☐	☐
	Stap 4: Herlees de vraag.	☐	☐	☐
	Stap 5: Kom tot een antwoord. Twee routes:			
	5.1 Schrijf op wat er in je opkomt. Het hoeft niet in één keer perfect te zijn opgeschreven, je kunt de organisatie van de tekst en je bewoordingen later herzien, en je tekst nog aanvullen. OF	☐	☐	☐
	5.2 Maak aantekeningen en zet die in een schema. Probeer in je schema structuur aan te brengen. Een 'in hoeverre'-vraag vereist een structuur die uitgaat van ten minste twee perspectieven.	☐	☐	☐

Beschouw nu jouw eigen denkfase tijdens het maken van opdracht 1.

c. Wat doe je al goed?

.....

d. Wat kan beter?

.....

e. Welke mogelijkheid bij stap 5 heeft jouw voorkeur? Waarom?

.....

.....

SCHRIJVEN

		Doe ik nooit	Doe ik soms	Doe ik altijd
SCHRIJVEN	Stap 6: Bouw je tekst.			
	➤ vervolg 5.1: Heb je bij de vorige stap opgeschreven wat er in je opkwam? Herzie je tekst dan nu grondig en breng structuur aan, vul passages aan, herorden etc. Deze tekst was een denkversie, nu maak je een communicatieve versie.	☐	☐	☐
	OF			
	➤ vervolg 5.2: Koos je bij stap 5 voor de meer planmatige aanpak? Werk je tekst dan nu verder uit.	☐	☐	☐
	Let op de volgende aspecten:			
	➤ Introduceer de kwestie in het begin van je tekst. De kernwoorden uit de vraag kun je daarbij gebruiken. Die heb je onderstreept bij stap 1.	☐	☐	☐
	➤ Maak verbanden duidelijk met verbindingswoorden. Veelvoorkomende verbanden bij geschiedenis betreffen verandering en continuïteit, overeenkomsten en verschillen, en oorzaken en gevolgen.	☐	☐	☐
	➤ Gebruik historische begrippen.	☐	☐	☐
	Stap 7: Controleer en reviseer.			
	➤ Herlees de vraag nog eens en herlees direct daarna kritisch je eigen antwoord. Verplaats je in de lezer. Is je gedachtegang volledig duidelijk?	☐	☐	☐
	➤ Zet tot slot de puntjes op de i, door goed over te lezen en fouten te corrigeren.	☐	☐	☐

Denk nu aan je eigen schrijfproces tijdens het maken van opdracht 1.

f. Wat doe je al goed?

.....

g. Wat kan beter?

.....

Opdracht 4

Het doel van deze opdracht is te leren hoe een 'in hoeverre'-vraag het beste aangepakt kan worden, en te zien hoe het stappenplan uitgevoerd kan worden.

Je gaat nu kijken naar een educatieve video waarin het stappenplan wordt uitgelegd. In deze video zie je ook hoe verschillende leerlingen het stappenplan toepassen. Dat doen zij aan de hand van de introductieopdracht over koloniaal erfgoed (opdracht 1).

In hoeverre passen de leerlingen in de video het stappenplan goed toe?

Geef voor elke stap een score tussen

0 (dit gebeurt niet of helemaal niet goed) en

100 (dit gebeurt perfect).

		Score
LEZEN	Stap 1: lezen en analyseren van de vraag	
	Stap 2: lezen en analyseren van de bronnen	
	Wat kan de leerling nog beter doen in het leesproces?	
DENKEN	Stap 3: verbinden van informatie	
	Stap 4: herlezen van de vraag	
	Stap 5: tot een antwoord komen	
	Wat kan de leerling nog beter doen in het denkproces?	
SCHRIJVEN	Stap 6: tekst bouwen	
	Stap 7: controleren en reviseren	
	Wat kunnen de leerlingen nog beter doen in het schrijfproces?	
MONITOREN	Tussendoor: monitoren	
	Wat kunnen de leerling nog beter doen als het gaat om monitoren? Welke van de drie leerlingen heb je het meest zien monitoren?	

Opdracht 5

Het doel van deze opdracht is inzicht te krijgen in de criteria voor goede 'in hoeverre'-teksten.

Beoordeel de drie voorbeeldteksten hieronder. Ze zijn geschreven door leerlingen uit 5 vwo. Op welk vlak is de tekst goed? En op welk vlak is de tekst niet goed? Als je iets tegenkomt wat je goed vindt, dan zet je daar een plusteken bij. Kom je iets tegen wat je niet goed vindt, dan zet je een minteken. Noteer vervolgens de positieve en negatieve aspecten van elke tekst.

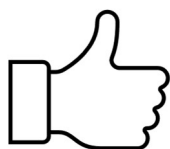
Voorbeeldtekst 1

In hoeverre moeten de westerse musea de stukken koloniaal erfgoed teruggeven aan de landen van herkomst?

Het is natuurlijk prachtig dat er stukken zijn gered van vernietiging of opgeborgen voordat het gestolen had kunnen worden. Net zoals kunstenaar Wijnand Otto Nieuwenkamp toen der tijd gedaan heeft. Maar het is niet ons bezit. Niet ons cultureel erfgoed. En dat is het ook nooit geweest. In principe kun je ook wel stellen dat de westerse landen het gestolen hebben. Want als je onvrijwillig en ongevraagd iets meeneemt uit een ander land, is dat stelen. En gestolen stukken die teruggevraagd worden, zouden zonder twijfel weer teruggegeven moeten worden. Het westerse imperium heeft ten slotte al genoeg van die landen afgenomen. Alleen is dit in theorie makkelijker gezegd dan gedaan. Want dit gaat gegarandeerd ontzettend veel gedoe opleveren. Ook zullen sommige westerse musea met deze stukken erin, weg gaan of een minder interessante collectie hebben dan voorheen. En je kunt je afvragen, is het niet juist mooi dat wij in het westen allerlei dingen van over heel de wereld aan mensen tentoon kunnen stellen. Het gaat niet verloren en wordt ook niet doorverkocht en het is goed opgeborgen hier. Allemaal positieve punten. Maar het is niet juist.

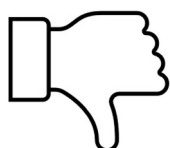
Naar mijn mening moet het westen alles teruggeven wat teruggevraagd wordt. Als dit niet het geval is kan het natuurlijk gehouden worden. Maar wordt het teruggevraagd moeten de stukken cultureel erfgoed op de eerste plek worden gezet. Dus er moet goed uitgezocht worden of deze stukken naar een goede plek gaan en er moet dan voor het beste transport gezorgd worden. Ook moet er goed aangetoond worden dat deze landen de stukken onvrijwillig zijn kwijtgeraakt, precies zoals de raad voor cultuur adviseerde.

In conclusie ben ik het dus helemaal eens met de raad van cultuur en vind ik dat deze 'gestolen stukken' ten alle tijden teruggeven moeten worden.

.....

.....

.....

.....

Voorbeeldtekst 2

De kwestie koloniaal erfgoed (roofkunst) is een complexe discussie en het ligt dan ook bij veel mensen gevoelig.

Vele kunstwerken zijn met geweld van de originele eigenaars gestolen en verscheept naar Nederland, waar ze nog steeds in museumvitрины liggen.

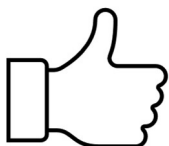
Ik vind dat veel van de roofkunst terug hoort te gaan naar het land van herkomst.

Hoe onbenullig het artefact ook is, al is het maar een mooie haarspeld, het maakt nog steeds deel uit van HUN nationale geschiedenis, niet de onze. Ook is het teruggeven van dit erfgoed een symbolisch gebaar; de regering en de koning kunnen zo vaak 'sorry' zeggen als ze willen (iets wat ook slechts schoorvoetend gebeurt), maar zolang we hun kunst, met geweld en zonder respect gestolen, nog in onze musea tentoonstellen rolt Eduard Douwes Dekker nog in zijn graf. Door het

terugkeren van de roofkunst tonen we meer berouw dan welke woorden dan ook.

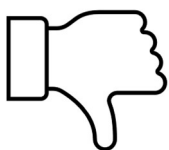
Maar er moet wel duidelijke communicatie zijn tussen de landen. Zoals te zien is in bron 4, is niet alle roofkunst even gewild door de musea, en zijn er ook nationale problemen met bepaalde erfstukken, zoals de Banjarmasin-diamant of de heilige voorwerpen van Klungkung, die volgens bepaalde mensen toebehoren aan de afstammelingen van de beroofden. Maar dit brengt natuurlijk ook een risico met zich mee; misschien zal een afstammeling van de sultan de diamant, een kostbaar stukje geschiedenis, verkopen voor wat extra geld. En de heilige rituele objecten van de Klungkung zullen ook achter slot en grendel worden gehouden. Dan verliest de wereld voorgoed de kans om deze controversiële kunstwerken te aanschouwen.

Al met al, dat roofkunst teruggegeven moet worden is een feit, maar men zal duidelijke afspraken moeten maken over welke voorwerpen teruggegeven worden, om zowel de staat tevreden te stellen en binnenlandse conflicten tot een minimum te houden.

.....

.....

.....

.....

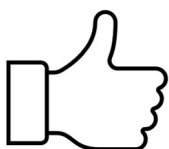
Voorbeeldtekst 3

Voor mij is de belangrijkste reden voor het terugvragen van spullen de symbolieke en financiële waarde die er aan gekoppeld zit. Als de enige reden voor het terugvragen is, dat ze het terug willen omdat het eerst van hun was, dan zou ik zeggen dat ze met een betere reden moeten komen. Natuurlijk met de kennis die wij in de afgelopen honderd jaar hebben opgedaan zijn we erachter gekomen dat landen koloniseren, de mensen terroriseren en hun spullen afpakken misschien toch niet zo ethisch en heldhaftig was als we dachten. Maar het feit is wel dat er om dit erfgoed gevochten is. Er zijn mensen overleden voor het bezetten van de toenmalige kolonies en voor het verkrijgen van rijkdommen, de mensen in de kolonies zelf maar ook de mensen die het oorspronkelijk hadden overgenomen. In die tijd was het avontuurlijk en eervol om mensen en spullen te overwinnen. Maar alleen het feit dat dat in deze tijd niet meer zo is zou mij niet genoeg reden geven om de voormalige kolonies haar spullen terug te geven.

Maar stel dat er aan bepaalde stukken erfgoed enorme emotionele en spirituele waarden verbonden zitten, dan vind ik het weer een ander verhaal. Indien de mogelijk terugkerende stukken erfgoed voor emotionele en symbolieke doeleinden worden gebruikt dan zou ik er voor kiezen om ze terug te sturen (maar dan ook wel alleen de emotionele en symbolieke gewaardeerde stukken).

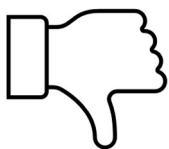
Wat echter wel een vervelend gevolg kan zijn van deze terugkeer is dat de stukken die zich nu in een openbaar museum bevinden gebruikt gaan worden voor particuliere doeleinden. Zoals het in de laatste tekst genoemde voorbeeld over de diamant. Deze wil de staat graag terug hebben voor hun museum nasional, maar ze gaven ook aan dat er zogenaamde nazaten van de toenmalige Sultan zijn die ook vinden dat ze recht hebben op de diamant. In zo een soort geval zou ik de diamant lekker laten hangen in het museum in Nederland.

Mijn beslissing over terugkeer van koloniaal erfgoed zou dus per stuk en met achterliggende informatie gemaakt moeten worden.

.....

.....

.....

.....

Opdracht 6

Het doel van deze opdracht is inzicht te krijgen in de criteria voor goede 'in hoeverre'-teksten.

Maak op basis van de vorige opdracht een eisenlijstje: wat zijn de criteria voor een goede 'in hoeverre'-tekst?

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

5) .....

Opdracht 7

Het doel van deze opdracht is het toepassen van de criteria op de eigen tekst.

De gegeven voorbeeldteksten zijn allemaal nog niet perfect. Het komt vaak voor dat teksten in één keer geschreven worden; dat lijkt voor sommige voorbeeldteksten ook te gelden. Dat is echter niet hoe goede teksten doorgaans geschreven worden. Na een eerste versie, waarin de schrijver zijn gedachten neerschrijft, volgt vaak een tweede versie, die sterk kan verschillen van de eerste versie.

De eerste versie heb je nodig om alles wat je te binnen schiet aan het papier toe te vertrouwen; de tweede versie dient ertoe om je antwoord te communiceren aan een ander, die jouw gedachten moet kunnen volgen.

Bekijk nu de tekst die je hebt geschreven bij de vraag over koloniaal erfgoed (opdracht 1) nogmaals en herschrijf deze tekst, waarbij je let op die communicatieve functie van je tekst.

Werkwijze:

- Lees je tekst, en zet plussen en minnen bij sterke en zwakke passages.
- Neem je criterialijstje erbij, en scoor 0-100: 0 = ontbreekt, of helemaal niet orde, 100 = precies goed.
- Ga na of alle informatie die de lezer nodig heeft aanwezig is.
- Ga na of de informatie in een prettig leesbare volgorde gepresenteerd wordt.
- Ga na of de informatie een zichtbare structuur heeft: alinea's, verbindingen tussen alinea's, verbindingen tussen zinnen. Leest de tekst vloeiend?
- Verbeter daarna je tekst.